

BERÉNYI ZSUZSANNA ÁGNES*

Az eperjesi „Thököly Imre” páholy története

Eperjes, Sáros megye székhelyeként a Tarca folyó partján, erdős hegység alján, varázslatos környezetben épült. A múlt század utolsó éveiben tízezer polgára volt. A város neve az eper gyümölcsnévből keletkezett.¹ Már 1312-től falak vették körül.² III. Ulászlótól nyerte el a szabad királyi városi rangot. A sok támadást, ellenséges pusztítást, gyújtogatást megélt város *Caraffa Antal* 1687-ben megrendezett véstörvényszékéről vált hírhedté. Az addig protestáns városban ekkor erőszakkal igyekeztek a katolicizmust uralkodóvá tenni, akár gyilkos ítéletek árán is.

A Thököly-, majd a Rákóczi-szabadságharc során Eperjest váltakozva foglalták el a kurucok és a labancok. A fejlett polgár város életében a 18. századtól kezdve jelentős szerepet töltött be a szabadkőművesség.

1768-ban Bar városában, Lengyelországban a növekvő orosz befolyás ellen a lengyel nemek szövetkeztek. Ebből háború kerekedett, amelyben az oroszok győztek, ezért a lengyel hazafiak menekülésre kényszerültek. Főként a magyar Felvidékre vették útjukat, Eperjesen is megtelepedtek. Itt folytatták szabadkőművesi tevékenységüket.³ Egy menekült lengyel gróf kíséretében⁴ *Bernhardi Izsák* szerezte meg a varsói „Az Erényes Szarmatához” című páholy engedélyét a páholyalakításra. Az eperjesi páholy neve „Az Erényes Utazóhoz” lett.

Felváltva tartották összejöveteleiket Eperjesen, Kerékréten és Girálton. Eperjesen feltehetően *Fejérváry Gábor* páholytag saját házában adott otthont az összejöveteleknek. A pincében „ma is külön szoba látható mintegy 3 méter hosszú és széles, koczkás márvány-padlóval, falai kékre festve s a világtájakkal jelölve”. „Az eperjesi páholy a Felvidék intelligenciájának gyű- és gócpontjává vált.”⁵ A páholy tagjai közül említsük meg *gróf Török József* szepesi adminisztrátort és fiát, *gróf Török Lajos* tanulmányi főigazgatót, *Berzeviczy Imre* és *Krasznarecz Imre* evangélikus lelkészeket és *Jeszenovszky József* kapitányt. Ekkoriban alkímiával is foglalkoztak.

Más felvidéki városokban is alapítottak páholyt. Selmecebányán „Az Erényes Emberbarátok”, Besztercebányán „A Koronázott Reményhez”, Miskolcon „Az Erényes Világpolgárhoz” című páholy működött, méghozzá latin nyelven. E páholynak lett tagja *Kazinczy Ferenc*. Ide jelentkezett *Fejérváry Károly*, értékes művészeti gyűjtemény tulajdonosa, *Pulszky Ferenc* nagybátyja is. Az ifjú *Pulszky Ferenc* az ő társaságában utazta be Európát.

Az eperjesi szabadkőművesi hagyományokat az Evangélikus Kollégium is megőrizte.⁶ Több kiemelkedő szabadkőműves vezette a Kollégiumot. *Berzeviczy Gergely* mint a tiszai egyházkerület

* 1072 Budapest VII., Dob u. 16. II. 39.

felügyelője, a Kollégium patrónusa, különösen fontos befolyással volt az intézményre. A szabadkőműves *Comenius* szellemében az anyanyelv oktatására nagy gondot fordítottak, és a természet-tudományok tanítását is magas szinten folytatták. A főiskolai hallgatók számára Jogmívelő Társaságot alakítottak, és ebben a demokratizmus elveit tanulmányozták. „Ott virradott fel lelkemben azoknak az elveknek világossága, amelyek vezéreltek viharos életemben a hazám és felebarátaim iránti kötelességnek ösvényén, amelyek adtak és meg vagyok győződve, adni fognak halálom órájáig mind akaratot, mind elszántságot és erőt feláldozni életemet és vagyonomat hazám eltörölhetetlen jogainak megvédésére és polgári, nemzeti és vallásos szabadsága szolgálatában”⁷ – írta a Kollégium diákja, *Kossuth Lajos*.

1828-ban Magyar Társaság alakult. Ennek több tagja játszott fontos szerepet a forradalomban és szabadságharcban: *Vahot Imre és Sándor, Székács József, Kerényi Frigyes, Lisznyay Kálmán, Sárossy Gyula, Irányi Dániel*, majd az ott vendégeskedő *Petőfi Sándor*.

A Kiegyezés után a Kollégium teológiatanárának, *Csengey Gusztávnak* izzó hazaszeretete, vonzó egyénisége, nagyszerű előadókészsége vonzotta a diákokat. Eperjesi diák, majd tanár, később igazgató volt *Gömöry János*, a Kollégium történetének megírója. A lelkiismereti szabadság, az erős nemzeti érzés, a demokratizmus elveire alapozta az iskola irányvonalát. Amikor 1919-ben megkezdődött a szlovákosítás, a magyartalanítás, a jogakadémia tanára, *dr. Flórián Károly* hívta fel a figyelmet a Kollégium önkormányzati jogára. Mindezek a jellegzetességek a szabadkőművességre vallanak.

A kassai „Resurrexit” páholy nyolc tagja: *Csengey Gusztáv* ágh. ev. teológiai tanár⁸, *Dóbiás Ede* királyi főmérnök⁹, *Földi Manó dr.* gyakorló orvos,¹⁰ *Gömöry János* ágh. ev. kollégiumi főgimnáziumi tanár,¹¹ *Holénia Béla* kereskedő,¹² *Kőrösy György dr.* kir. kath. főgimnáziumi tanár,¹³ *Mikler Károly dr.* ágh. ev. jogakadémiai tanár,¹⁴ *Sziklai Henrik* könyvkereskedő¹⁵ szabadkőműves kört alkotott.¹⁶ A kör neve az eperjesi Kollégium egykori diákjáról „Thököly Imre” lett.

A „Thököly Imre” kör, kiegészülve *dr. Horváth Ödön* ágh. ev. ker. kollégiumi jogakadémiai dékánnal¹⁷ 1902. május 22-én gyűlést hívott össze. Ezen *Mártonffy Márton* helyettes nagymester¹⁸ elnökletével elvben kimondták, hogy a kör szabadkőműves páholya alakult.

1902. június 21-én *Csengey Gusztávot* választották főmesterré.¹⁹ Az ideiglenes tisztikar többi tagját is megválasztották. I. felügyelő²⁰ *Sziklai Henrik*, II. felügyelő²¹ *dr. Mikler Károly*, titkár²² *dr. Kőrösy György*, szónok²³ *Gömöry János*, kincstáros²⁴ *Holénia Béla*, előkészítő²⁵ *Dóbiás Ede*, templomőr²⁶ *dr. Földi Manó* lett. Az új páholy postai címeként *dr. Kőrösy György* tanár lakását: Kerényi u. 5-öt jelölték meg, de volt a páholynek saját helyisége is az Árok utca 26-ban.

A páholyra a fáradhatatlan buzgalom volt jellemző. Ezzel a lelkesedéssel védelmezték a magyar nyelvet. A szabadkőműves „szertartáskönyvet” nyelvhelyesség szempontjából fésülték át. *Csengey Gusztáv* főmester – a jeles költő és író szövegezte ezt a nyelvészeti észrevételt. A nyelvvédelemben a 18. század legnagyobb magyar szabadkőművesének, *Kazinczy Ferencnek* a nyomdokaiba léptek.

A lendületes vezetés, a határozott célok kitűzése meghozta az eredményt. A páholy létszáma rohamosan nőtt. Belépett *dr. Flórián Károly* ev. jogakadémiai tanár, *dr. Körtvélyes Dezső* törvényszéki bíró, *Wallentinyi Samu* főgimnáziumi tanár, *dr. Holénia Gyula* orvos, sok más között.

Hamarosan megkezdtek a szabadkőműves páholyokban szokásos előadások sorozatát. A tagok saját érdeklődési területükről, kutatási eredményeikről számoltak be a legváltozatosabb tárgykörökből.

Néhány ízelítő az előadások címéből: *Csengey Gusztáv* három alkalomra elosztva adta Thököly Imre kor- és jellemrajzát. Oktató előadásokat tartott a szabadkőműves jelképek történetéről és jelentőségéről, az idealizmusról. Költői tehetségét is a páholy szolgálatába állította. Több ünnepség alkalmára írt verset. A közszeretben és tiszteletben álló *Csengey Gusztávot* éveken át újraválasztották főmesterré a páholyban. 1907-ben lett csak új főmester *Jónás János* személyében. *Csengey Gusztávot* ekkor tiszteletbeli főmesterré választotta páholya.

Jónás János is számos előadást tartott kezdettől fogva. Első évben a János ünnepéről²⁷, a szabadkőműves utópiáról és a halottégetés akkortájt nagy vihart kavart kérdéséről szólt. Politikatörténetről hallottak tőle később előadást. 1906-ban húszoldalas tanulmányát a páholy külön füzetben

adta ki „Páholy-e vagy Párt” címen. Könyvismertetést is írt *Ágoston Péter* „A sztrájk” című könyvéről. 1911. február 4-én megemlékeztek haláláról a páholy épületében. A megemlékezést *dr. Flórián Károly* tartotta. 1912-ben őt választották főmesterré.

Dr. Flórián Károly is a páholy kezdő éveitől tartott előadásokat. „A csodákban való hit csődjéről”, „Az ember származásáról”, „Az ösztönről”, „A francia vasutassztrájkáról” is szólt. Külföldi szabadkőműves folyóiratot ismertetett páholytársai számára, a „Freimaurerisches Journal”-t – egyéb tevékenységével is annyira megnyerte társai szeretetét, hogy 1915-ös orosz hadifogságba esése után is évről évre megválasztották főmesternek. Már a Nagypáholy is tanácsolta a „Thököly Imre” páholynak, hogy válasszon olyan fő mestert, aki nincsen hadifogságban, de ők kitartottak szeretett vezetőjük mellett.

A sok értékes előadás közül említsük meg *Sziklai Henrik*nek az egész páholy életéről szóló előadását, majd a „Pitagoraszról és a pitagoreusok szövetségéről” szóló ismertetését; *Dresdner Ármin*: „Az alsóbb néposztály művelődése, mint a kivándorlás meggátolásának egyik eszköze” című időszzerű előadását. *Gömöry János* „A történelem szabadkőműves szellemű tanításáról” szólt; „Az osztrák reakció veresége 1866-ban”, „Jelenkori gondolkozók”, „Ifjúsági lap alapítására” volt néhány további előadásának címe.

A páholy tevékenységének hatékony gyakorlati oldala is volt. Támogatták az egész magyar szabadkőművesség mozgalmait, köztük a párbajellenes szövetséget. A bányaszerencsétlenség áldozatainak családait támogatták Resicán, Ajkán és másutt, a sáros-megyei patronage-mozgalmat kezdeményezték 1910-ben²⁸, megnyitották a Népirodát. Más páholyok kezdeményezését felkarolták: a szabadkőműves irodalmi vállalkozást, a „Világ” című napilapot előfizették, a Népkonyhát, a győri „Philantropia” páholy internátusát, a „Galilei” kört, a „Török Ifjakat Segélyező Bizottságot”, a „Kazinczy” páholy mozgalmát, a helyi kórház betegeinek könyvekkel ellátását; a kecskeméti földrengés-sújtottaknak, a bártfai gyermekotthonnak, a szegedi siketnéma intézetnek, az Országos Csecsemővédő Intézetnek, a Társadalomtudományok Szabad Iskolájának rendszeresen eljuttatták támogatásukat.

A felvidéki páholyokat igyekeztek összefogni: közös „munkákat” rendeztek több alkalommal. A páholy legtöbb tagja az evangélikus egyház munkása volt. Érthető, hogy a páholy tevékenysége ezért szorosan összefonódott a protestantizmus ügyével. 1908. május 30-án a protestáns vértanúk június 9–11-ei ünnepségének szabadkőműves résztvevőit az Árok utca 26. számú páholyházba összejövetelre hívták össze. Ebből az alkalomból emlékművet is avattak. Jelen volt több felvidéki páholy: a „Gömör”, a „Resurrexit”, a „Szepes” és a „Testvériség”, valamint a budai „Galilei” képviselte.

A munkások számára felolvasásokat szerveztek, megalakították a helyi „Széchenyi Társaság” fiókját. Ez az ifjúsági egyesületekkel foglalkozott országos szinten. Az Eperjesi Lapokban az elemi iskolai tanárok részére szervezett melegedő szobáról közöltek cikket. Ennek eredményeképpen az iskolaszék meg is valósította ezt a javaslatot. A Tanítók Segédkönyvét megvették 12 példányban, és szétosztották a tanítók között.

A páholy „adományozott az aradi vesztőhely megváltására szükséges költségekre”. „A budapesti júniusi zavargás áldozatairól és a balkáni sebesültekről nem feledkeztek meg” 1912-ben. Egyéni segítséget nyújtottak 1913-ban egy szegény leánynak, akinek a virágüzletben gyakorlatra volt szüksége. A háború során ők létesítették Eperjesen a Vöröskeresztet. A helyi Hadsegélyező Központban főleg szabadkőművesek dolgoztak; hadiárva-alapot létesítettek, az elesettek családait támogatták. Még 1918-ban is vettek fel tagokat a háborús helyzet ellenére. Amikor a megyét ellenség foglalta el, bátorították a lakosságot, jóléti indítványokat tettek.

1906-ban ők készítették el Eperjes vízvezetékét. Minden tevékenységüket áthatotta az eszmeiség, a segíteni akarás. Méltók voltak a páholy nevére.

JEGYZETEK

1. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára Bp., 1980.
2. Tóth Sándor: Sáros megye monográfiája 1912. Eperjes II. kötet 392–410. oldal.
3. Abafi Lajos: A szabadkőművesség története Magyarországon (a továbbiakban: A) 31. old.
4. A 31. oldal.
5. A 38. oldal.
6. Gömör János (a továbbiakban: G): Eperjes és az evangélikus kollégium története Bp., 1994. 25. oldal.
7. G 59. oldal.
8. Született (a továbbiakban: Sz.): Rév-Komárom 1842. aug. 8. Felvételt nyert (a továbbiakban: Fv.) 1901.
9. Sz.: Ó-gyalla 1856. okt. 13. Fv. 1901.
10. Sz.: Körtevényes 1854. máj. 7. Fv. 1901.
11. Sz.: Nyíregyháza 1869 máj. 12. Fv. 1901.
12. Sz.: Eperjes 1873. aug. 7. Fv. 1900.
13. Sz.: Brád 1863. márc. 12. Fv. 1900.
14. Sz.: Nagy-Károly 1872. aug. 16. Fv. 1900.
15. Sz.: Székes-Fehérvár 1852. okt. 21. Fv. 1900.
16. Országos Levéltár (a továbbiakban: OL) P 1083 „Thököly” páholy LXX 128. cs.
A szabadkőműves kör megalakításához kevesebb feltételnek a teljesítésére van szükség, mint a páholyalakításhoz.
17. Sz.: Huszt 1862. márc. 19. Fv. 1889. A pesti „Szent István” páholy tagja volt.
18. Az egész magyar szabadkőművesség választott vezetőhelyettese.
19. A páholy választott vezetője.
- 20-21. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy Alkotmánya (a továbbiakban Alk.) szerint „A felügyelők a szabadkőműves rend fenntartói és a szabadkőműves nevelés gondozói.”
22. Az Alk. szerint „A titkár a páholy ügykezelésének vezetője és a páholy pecsétjének az őrzője.”
23. Az Alk. szerint „A szónok az alkotmánynak és törvénynek az őre.”
24. Az Alk. szerint „A kincstáros a páholy pénzügyeinek kezelője.”
25. Az Alk. szerint „A vizsgáló vagy előkészítő mester a szertartásos kiképzés gondozója.”
26. Az Alk. szerint „A templomőr a műhely őre.”
27. 1717. június 24-én, János napon alakult szervezetté az újkori szabadkőművesség.
Ezt János-napon a szabadkőművesek évről évre megünneplik.
28. A szülőktől távol nevelkedő ifjakra felügyeletet szerveztek a szabadkőművesek országszerte.